

Puheenvuoro

Tulivat kosteikot luonnonhoidossa

Petri Nummi

Photo: Veli-Matti Väänänen

Tuhansien järvien maa. Suomea. Monet vetiset ilmaisut kuvaavat Suomea. Niinpä voisi ajatella, että kosteikoiden yleismaailmallinen hupeneminen ei olisi kovin vakava juttu täällä.

Jos kosteikot ovat vähentyneet globaalisti, niin erityisen kiivasta tahtia niiden ala on supistunut Euroopassa. On arvioitu, että maanosamme kosteikoista jopa 90 prosenttia hävisi 1900-luvun kuluessa. Sen myötä myös suuri joukko kosteikoilla eläviä lajeja on uhattuina.

Suomessa on järviä suuret määrät, mutta on hyvä muistaa, että merkittävä osa kosteikoiden eläimistä ei elä järvissä tai edes lammissa. Malliesimerkki ovat sammakot. Ne useimmiten kutevat paikkoihin, joissa ei ole kaloja saalistamassa niiden munia ja nuijapäitä. Kausikosteikot ovat tällainen ympäristö. Nimensä mukaiset kausikosteikot ovat osan vuodesta kuivia, minkä johdosta niissä ei yleensä ole kaloja.

Jos ajatellaan riistaeläimiä, kausikosteikot ovat tärkeimpiä sorsille. Leijonanosa Pohjois-Amerikan valtaisasta sorsatuotannosta on peräisin preerian lumensulamisvesilammikoista, jotka tunnetaan englanniksi nimellä *pothole*. Metsäisten alueiden kausikosteikoiden, *vernal pools*, sorsakäytöstä ei tiedetä kovin paljon. Sorsapoikueiden liikkeitä intensiivisesti seuraamalla on kuitenkin paljastunut, että emo voi johdattaa pienen poikasensa näille kosteikoille matkojenkin päästä.

Kausikosteikoiden kalattomuus on keskeinen piirre sorsienkin kannalta. Sorsille on kuitenkin suuressa roolissa kilpailu ruoasta – selkärangattomista. Kun kaloja ei ole paikalla, hyönteistoukkia, sukeltajakuoriaisia ja vesisiiröjä on kosteikoilla saatavilla moninkertainen määrä verrattuna karumpiin järvenrantoihin. Varsinkin telkänpojat kyllä hyötyvät siitäkin, että kausikosteikoilla ei ole haukia niitä ahdistelemassa.

Erillisten kausikosteikoiden ohella keväisessä maisemassa on alun perin ollut tulvaa myös järvien ja jokien rannoilla. Tätä tulvaisuutta erilaiset säätelyt ovat vähentäneet. Lisäksi matalanreheviä järviä, jotka keväisin tulvivat, on erityisen paljon kuivatettu maatalousmaaksi. Samaan tapaan metsien kausikosteikoita on metsäojitusten myötä hävinnyt tuntematon määrä. Nämä kaikki ovat sorsille otollisia ruokailuvesiä. Sorsien optimiympäristöä on hävinnyt paljon, vaikka syvempiä järviä on edelleen runsaasti.

Ihminen on varta vasten vähentänyt kosteikoita jo sadat vuodet. Nyt niillä on uusi uhka: ilmaston lämpeneminen. Ilmastonmuutos voi supistaa erityisesti kausikosteikoita monia reittejä. Jos omalla alueella on kosteikkolaikkuja, on voinut viime vuosikymmenen mittaan todeta, että joinain vuosina kosteikoita ei ole ilmaantunut lainkaan. Lunta on ollut liian vähän. Tai, jos kosteikot ovat muodostuneetkin, ne ovat kuivuneet nopeasti. Lämpeneminen johtaa haihdunnan kasvuun, mikä on matalien kausikosteikoiden kannalta kohtalokasta.

Tulvivat kosteikot eivät onneksi ole viime aikoina pelkästään vähentyneet. Kosteikkorakentamisen mestari, majava, on palannut monille alueille Eurooppaa. Liikametsästyksen vuoksi laji oli poissa satoja vuosia. Majavapadon nostamassa tulvassa on samoja piirteitä kuin kausikosteikolla, joskin majavatulva kestää monta vuotta. Veden alle jäävä hukkuva kasvillisuus on siinäkin runsas ravintovara hajoavaa ainesta syöville selkärangattomille. Ne puolestaan ovat pohja ravintoverkolle, jossa on sammakkoeläimiä, lintuja, maanisäkkäitä ja lepakoita, myöhemmin myös kaloja. Majavan fasilitaatiovaikutus ulottuu rantametsiin, missä monilukuinen kuolleen puun eliöstö valtaa tulvametsiköt. Kun patoallas majavien lähdettyä kuivuu, sille alkaa kehittyä lehtipuuvaltainen taimikko. Majavasta hyötyviä lajeja on satoja, riistaeläimistä tulvavaihetta hyödyntää erityisesti tavi, ja majavan jälkeistä taimikkoa hirvi.

Majavatulvikkoja ja kausikosteikkoja ei usein ole maisemassa kovin suurta määrää, mutta silti suuri osa sorsapoikueista havaitaan juuri niillä. Tämä on keskeistä, sillä pienpoikasympäristöt voivat olla sorsakantojen kohtalonkysymys: suurin osa sorsien luontaisesta kuolevuudesta ajoittuu pienpoikasvaiheeseen. Tiedetään, että tavipoikaset säilyvät majava-altailla hengissä paremmin kuin karuilla lammilla. Vaikutus heijastuu maisematasolle niin, että tietyn alueen tavien poikastuotto on sitä parempi mitä enemmän alueella on majavatulvaa.

Tulvikkojen ekologia on mielenkiintoista sikäli, että sitä voidaan jäljitellä. Viime aikojen riistakosteikkobuumi on hyvä esimerkki siitä, miten majavatulvaa matkitaan. Kosteikkojen etu on, että niiden sukkessio on nopeaa, joten työn tulokset päästään näkemään pian. Hyvä puoli on myös se, että suhteellisen pienialaisella toimella pystytään parantamaan sorsaympäristön kantokykyä. Rakennetut kosteikot sopivat erityisesti alueille, joilla ei ole majavaa, tai missä sen toimet aiheuttavat paljon haittaa teille ja pelloille.

Kausikosteikkojen ennallistaminen ja rakentaminen vaatii vielä vähemmän tilaa kuin majavamalli. Niinpä esimerkiksi sammakkokosteikkoja on jo tehtykin valistuneisiin kaupunkeihin, elävöittämään ikitylsää nurmikkoa. Suuremmissa mitassa tulvapuistoja on käytetty torjumaan Keski-Euroopan jokien tulvimista kaupunkeihin, ja nykyään niitä rakennetaan meillekin.